

UNIVERZITET U SARAJEVU – FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU

ZAVRŠNI RAD

**NECESITATIV U TURSKOM JEZIKU I NJEGOVI PREVODNI EKVIVALENTI U
BOSANSKOM JEZIKU**

Mentor: doc.dr. Mirsad Turanović

Student: Dženita Muslić

Sarajevo, septembar, 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO – FACULTY OF PHILOSOPHY DEPARTMENT OF
ORIENTAL PHILOLOGY

FINAL THESIS

**NECESSATIVE IN TURKISH AND ITS TRANSLATED EQUIVALENTS IN
BOSNIAN**

Mentor: doc.dr. Mirsad Turanović

Student: Dženita Muslić

Sarajevo, September, 2024.

SAŽETAK

Pojam modalnosti potječe iz formalne logike gdje označava mogućnost ili vjerovatnoću, nužnost ili slučajnost iskaza, odnosno vrstu i način na koji se predikati pripisuju subjektima, nasuprot istinitosti ili netačnosti iskaza. U bosanskom jezičnom standardu modalnost se u duhu tradicionalno-funkcionalne gramatike dijeli na objektivnu i subjektivnu. Ovaj rad istražuje upotrebu necesitativa u turskom jeziku kroz analizu primjera iz televizijske serije “*Kako vrijeme prolazi*” i *Turskog krivičnog zakona*, s posebnim fokusom na subjektivnu i objektivnu modalnost. Cilj rada je da se utvrdi koji oblici necesitativa preovladavaju u različitim kontekstima i kakva je njihova funkcija u izražavanju subjektivnosti i objektivnosti. Rad ukazuje na značajne razlike u upotrebi necesitativa i modaliteta u govornom jeziku i pravnom diskursu, naglašavajući važnost konteksta u oblikovanju jezičkog izraza. Ova analiza doprinosi boljem razumijevanju uloge subjektivne i objektivne modalnosti u različitim vrstama diskursa u turskom jeziku.

Ključne riječi: modalnost, subjektivnost, objektivnost, necesitativ, modalni glagoli

SUMMARY

The concept of modality originates from formal logic, where it denotes the possibility or probability, necessity or contingency of a statement, i.e., the manner in which predicates are attributed to subjects, as opposed to the truth or falsity of a statement. In the Bosnian linguistic standard, modality is traditionally divided into objective and subjective modality within the framework of traditional-functional grammar. This paper explores the use of necessative forms in the Turkish language through an analysis of examples from the TV series “*Öyle Bir Geçer Zaman ki*” and the *Turkish Penal Code*, with a particular focus on subjective and objective modality. The aim of the paper is to determine which necessative forms prevail in different contexts and what their function is in expressing subjectivity and objectivity. The paper highlights significant differences in the use of necessative forms and modality in spoken language and legal discourse, emphasizing the importance of context in shaping linguistic expression. This analysis contributes to a better understanding of the role of subjective and objective modality in different types of discourse in the Turkish language.

Keywords: modality, subjectivity, objectivity, necessative, modal verbs

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
SUMMARY.....	2
1. UVOD.....	4
2. POJAM MODALNOSTI.....	5
3. TIPOVI MODALNOSTI.....	6
3.1. Subjektivna modalnost.....	7
3.1.2. Epistemička modalnost.....	8
3.2. Objektivna modalnost.....	9
3.2.1. Deontička modalnost.....	9
4. MODALNI GLAGOLI.....	10
4.1. Usporedba modalnih glagola u turskom i bosanskom jeziku.....	11
5. NAČINI IZRAŽAVANJA MODALNOSTI U TURSKOM JEZIKU.....	13
6. NECESITATIV.....	15
6.1. Tvorba necesitativa.....	15
6.2. Značenje necesitativa.....	18
6.3. Leksičko-sintaktički način izražavanja necesitativa.....	20
7. ISTRAŽIVANJE.....	21
7.1. Primjeri iz serije Kako vrijeme prolazi.....	21
7.2. Primjeri iz Turskog krivičnog zakona.....	35
8. ZAKLJUČAK.....	43
LITERATURA.....	44
KORPUS.....	45

1. UVOD

Modalnost je lingvistički koncept koji se odnosi na način na koji se izražava stav govornika prema sadržaju iskaza, kao i na mogućnost, nužnost, dozvole ili volje koje su vezane za taj sadržaj. Modalnost pomaže da se označi koliko je nešto vjerovatno, nužno ili dozvoljeno, čime se daje dodatni sloj značenja iskazu. Ona se proučava u okviru sintakse, semantike i pragmatike, te se istražuje kako govornici različitih jezika koriste modalne izraze da bi prenijeli različite nijanse značenja. U turskom jeziku modalnost se često izražava kroz posebne glagolske oblike. Modalnost igra ključnu ulogu u pravnim, formalnim i svakodnevnim diskursima jer omogućava precizno izražavanje govornikove namjere, obaveze ili uvjerenja.

Glavni cilj ovog rada jeste istražiti koji se oblici necesitativa najčešće koriste u turskom jeziku, s posebnim fokusom na razliku između govornog jezika i pravnog teksta. U radu ćemo također analizirati koji oblik modalnosti - subjektivni ili objektivni - preovladava u svakodnevnom govoru u odnosu na odabrani pravni tekst. Pored toga, poseban akcenat će biti stavljen na prevod turskih modalnih izraza na bosanski jezik, s obzirom na to da se u bosanskom jeziku za prevod necesitativa uglavnom koriste dva osnovna modalna glagola: “*trebati*” i “*morati*”. Kroz ovu analizu nastoji se dati jasniji uvid u to kako turski jezik koristi modalnost u različitim kontekstima i kako se te nijanse mogu adekvatno prenijeti na bosanski jezik.

Rad je podijeljen u dva osnovna dijela: teorijski dio i dio istraživanja. U teorijskom dijelu navest će se osnovne informacije o modalnosti, uključujući tipove modalnosti koje postoje, te detaljan pregled necesitativa, s naglaskom na njegovu tvorbu i značenje. Dio istraživanja također je podijeljen u dva segmenta. Prvi segment sadrži primjere iz popularne turske serije “*Kako vrijeme prolazi*”, dok se drugi segment bavi primjerima iz *Turskog krivičnog zakona*.

2. POJAM MODALNOSTI

Kategorija modalnosti jedna je od iznimno složenih gramatičkih, semantičkih i pragmatičkih kategorija. Pojam modalnosti potječe iz formalne logike gdje označava mogućnost ili vjerovatnoću, nužnost ili slučajnost iskaza, odnosno vrstu i način na koji se predikati pripisuju subjektima, nasuprot istinitosti ili netačnosti iskaza. Riječ je o kategoriji jezičkoga značenja koja se tiče izražavanja nužnosti i mogućnosti na način da modalizirana klauza locira osnovnu ili prethodnu propoziciju u prostoru mogućnosti. Modalnost uključuje stav govornika prema sadržaju iskaza i odnos tog iskaza prema stvarnosti.¹ Iako nije nužno izražena u svim jezicima svijeta eksplicitnim gramatičkim oznakama, modalnost bi trebalo uzeti u obzir kao gramatičku kategoriju koja se uglavnom odnosi na glagol.²

Lada Badurina u svom radu pod naslovom *O modalnosti – s osobitim obzirom na modalne glagole* navodi kako se modalnost dovodi u vezu bilo s odnosom sudionika govornoga čina prema glagolskoj radnji i/ili sadržaju rečenice odnosno iskaza, bilo s odnosom glagolske radnje prema izvanjezičnoj realnosti. Ukratko, u prvome se slučaju govori o tzv. subjektivnoj modalnosti, u drugome o tzv. objektivnoj modalnosti.³ Također treba ovdje napomenuti da se granica između objektivne i subjektivne modalnosti ne podvlači sasvim lahko i jednoznačno te da se u iskazima nerijetko mogu ostvarivati oba tipa.

Piper u djelu *Sintaksa savremenoga srpskog jezika* u poglavlju koje govori o modalnosti navodi da je semantičko-pragmatička kategorija modalnosti sastavni dio sadržaja svake rečenice. Također navodi kako je modalnost kvalifikacija koju govorno lice daje o svom iskazu i/ili o situaciji koja je njime označena, te da gramatička i leksička sredstva modalne kvalifikacije u svakoj rečenici predstavljaju funkcionalnu cjelinu.⁴

¹ Ismail Palić, "Mogući okvir za opis epistemičkomodalnih iskaza u bosanskome jeziku", u: Ismail Palić, *Sarajevski filološki susreti II*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2014, str. 154.

² Demet Corcu, *A Linguistic Analysis of Necessity as a part of the Modal System in Turkish*, Yükses Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2003, str. 20.

³ Lada Badurina, "O modalnosti – s osobitim obzirom na modalne glagole", u: Munir Mujić, *Sarajevski filološki susreti 5*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2020, str. 47.

⁴ Predrag Piper, "Modalnost" u: Milka Ivić, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*, Institut za srpski jezik SANU-Beogradska knjiga-Matica srpska, Beograd, 2005, str. 636.

Modalna značenja su raznovrsna ne samo prema stepenu i obliku gramatikaliziranosti njihovog izraza nego i prema njihovim užim sadržajima. Gramatičko jezgro modalnosti je kategorija načina, koja je jedna od centralnih kategorija, kako u morfologiji glagola tako i u sintaksi jer je obavezna za svaku gramatički pravilnu rečenicu.⁵

U *Gramatici bosanskog jezika* navodi se kako se glagolskim načinom obilježava odnos glagolskog sadržaja prema stvarnosti, te da se taj odnos naziva modalnost. Tako se glagolski sadržaj može ostvarivati u nekom vremenu i tada za njega kažemo da je realan (stvaran), a može biti zamišljen ili pretpostavljen i tada za njega kažemo da je irealan (nestvaran). Realna modalnost izriče se izjavnim načinom, a irealna mogućim načinom, željnim načinom, zahtjevnim ili zapovjednim načinom.⁶

3. TIPOVI MODALNOSTI

U literaturi se navodi više od deset tipova modalnosti. Pojedini autori nude različite popise tipova modalnosti, pri čemu treba istaknuti da nerijetko postoje nepodudarne definicije tipova (i podtipova) modalnosti koji se jednako nazivaju kod različitih autora.⁷

Najčešće izdvajani tipovi modalnosti u literaturi jesu: 1) aletička modalnost, 2) epistemička modalnost, 3) deontička modalnost, 4) egzistencijalna modalnost, 5) dinamička ili dispozicionalna modalnost, 6) temporalna modalnost, 7) evaluativna modalnost, 8) kauzalna modalnost, 9) kondicionalna modalnost, 10) subjektivna ili subjektivno orijentirana modalnost, 11) objektivna ili neutralna ili cirkumstancijalna modalnost.⁸ Kada se pogleda podjela tipova modalnosti kod različitih autora, može se zaključiti da su posebno stabilne kategorije epistemička i deontička modalnost.

Dakle, dvije fundamentalne vrste modalnosti jesu: epistemička i deontička (također se naziva i korijenska modalnost ili neepistemička modalnost). *Epistemička modalnost* izražava stepen istinitosti propozicije u odnosu na govornika, a uključuje sposobnost, vjerovatnoću,

⁵ Ibid, str. 636.

⁶ Dževad J., Senahid H., Ismail P., *Gramatika bosanskog jezika*, Dom Štampe, Zenica, 2000, str. 263.

⁷ Ismail Palić, "Mogući okvir za opis epistemičkomodalnih iskaza u bosanskome jeziku", u: Ismail Palić, *Sarajevski filološki susreti II*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2014, str. 155.

⁸ Ibid, str. 155.

moгуćnost, sigurnost i dokazna znaćenja. *Deontička modalnost* se odnosi na nametanje radnje moralno odgovornim subjektima, a vezan je za dozvolu i obavezu. Bybee definira deontičku modalnost kao „modalnost orijentiranu na stvarnog vršioca radnje”, a Palmer navodi da je deontika povezana s „jezikom kao radnjom”. Epistemička modalnost je orijentisana na govornika u smislu da kodira sudove govornika o činjeničnom statusu događaja. Deontička modalnost obuhvata obavezu i dozvolu.⁹

U bosanskom jezičnom standardu modalnost se u duhu tradicionalno-funkcionalne gramatike dijeli na objektivnu i subjektivnu. Za potrebe ovog magistarskog rada bazirat ćemo se na pojmove subjektivne i objektivne modalnosti, te ćemo pored njih spomenuti još neke koje su značajne za temu koju obrađujemo.

3.1. Subjektivna modalnost

Subjektivnom modalnošću izriče se stav govornika prema onome o čemu se u rečenici govori, bila to uvjerenost ili neuvjerenost, slaganje ili neslaganje, zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, radost, žaljenje, ravnodušnost i slično.¹⁰ Subjektivna modalnost u tijesnoj je vezi s ekspresivnom i emocionalnom obojenošću rečeničnog sadržaja.

Termin subjektivnost prvi put definiše Benveniste kao sposobnost govornika da samog sebe sagleda kao subjekta datog iskaza. Termin subjektivna modalnost predstavlja modalnost u širem smislu i odnosi se na sva ona znaćenja i kvalifikacije koje govorno lice pripisuje svom iskazu uz jasno isticanje da je riječ o kvalifikaciji govornog lica, uključujući znaćenja korisnosti onoga o čemu je riječ, znaćenja vjerovatnoće da je realno ono o čemu je riječ, znaćenja da govorno lice nije izvor informacije za ono o čemu je riječ.¹¹ Kao podtipovi, odnosno semantičke kategorije subjektivne modalnosti navode se *epistemička modalnost* (kvalifikacija stepena uvjerenosti govornog lica u istinitost sadržaja propozicije), *imperceptivna modalnost* (kvalifikacija iskaza u smislu da govorno lice nije izvor informacije), *metajezička modalnost* (kvalifikacija razumljivosti iskaza u smislu adekvatnosti forme i sadržaja iskaza), *aksiološka* i *ekspresivna modalnost*.¹²

⁹ Zeynep Erk Emeksiz, *Deontic Modality in Turkish: Pragmatic and Semantic Constraints*, Anadolu University, s.a. str. 2.

¹⁰ Dževad J., Senahid H., Ismail P., *Gramatika bosanskog jezika*, Dom Štampe, Zenica, 2000, str. 358.

¹¹ Predrag Piper, “Modalnost” u: Milka Ivić, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*, Institut za srpski jezik SANU-Beogradska knjiga-Matica srpska, Beograd, 2005, str. 643.

¹² Ibid, str. 644.

3.1.2. Epistemička modalnost

Epistemička modalnost predstavlja stepenovanu kvalifikaciju uvjerenosti govornog lica u istinitost onoga što je označeno iskazom. U rečenicama sa epistemičkim modalnim okvirom očigledno postoji manji ili veći stepen distanciranosti govornog lica od istinitosti propositivnog sadržaja. Epistemička modalnost može biti iskazana nekim modalnim glagolima, npr. glagolima morati i trebati.¹³

Palić tvrdi da u bosanskom jeziku epistemičku modalnost može izražavati sedam modalnih glagola: morati, moći, smjeti, trebati, znati, umjeti i biti, a mogu se upotrebljavati u ličnim i bezličnim konstrukcijama te mogu dolaziti u prezentu i perfektu, ali i u kondicionalu. I. Spominju se i drugi načini izricanja epistemičke modalnosti poput modalnih čestica (npr. sigurno, svakako, nikako, nipošto) i nekih gramatikaliziranih izraza (npr. rekao bih, čini se, izgleda).¹⁴

U dosadašnjoj literaturi o epistemičkoj modalnosti u zapadnoevropskim jezicima govori se o distinkciji subjektivna/objektivna modalnost. Ovu distinkciju prvi put uvodi i najjasnije objašnjava Lyons. Prema ovom autoru, subjektivna epistemička modalnost podrazumijeva subjektivna, lična nagađanja govornika o istinitosti izrečenog suda, dok objektivna epistemička modalnost podrazumijeva rasuđivanje o istinitosti propozicije na osnovu objektivnih mjerila koja mogu uključivati kako faktore iz spoljašnje sredine tako i faktore unutar samog govornika, kao što su njegovo iskustvo ili opšte znanje o stanju stvari o kome se govori.¹⁵

Dakle, epistemička modalnost sastoji se u signaliziranju govornikova znanja (suda, stava) o činjeničnom statusu onoga što se tvrdi (tvrđenje, propozicije). Govornikova procjena činjeničnog stanja uvijek je subjektivna jer pripada govorniku, i principijelno nema nikakve veze s objektivnim činjeničnim stanjem.¹⁶

¹³ Predrag Piper, "Modalnost" u: Milka Ivić, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*, Institut za srpski jezik SANU-Beogradska knjiga-Matica srpska, Beograd, 2005, str. 643. – 644.

¹⁴ Ismail Palić, "Mogući okvir za opis epistemičkomodalnih iskaza u bosanskome jeziku", u: Ismail Palić, *Sarajevski filološki susreti II*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2014, str. 160.

¹⁵ Tatjana Čikara, *Evidencijalnost i epistemička modalnost: Epistemički modalni operatori kao nosioci evidencijalnih značenja u engleskom i srpskom jeziku*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Beograd, 2017, str. 154.

¹⁶ Ismail Palić, "Mogući okvir za opis epistemičkomodalnih iskaza u bosanskome jeziku", u: Ismail Palić, *Sarajevski filološki susreti II*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2014, str. 155.

3.2. Objektivna modalnost

Već smo u odjeljku *Pojam modalnost* kazali da kategorija načina ukazuje na to u kakvoj se vezi sa stvarnošću nalazi rečenični sadržaj, te da se tako određena modalnost naziva objektivnom modalnošću. Objektivna modalnost predstavlja rečenični sadržaj ili kao stvaran (realan) ili kao nestvaran (irealan). Tako se razlikuju realna modalnost i irealana modalnost.¹⁷

Piper ovu modalnost definira kao modalnost realnosti/irealnosti, tačnije modalnost u užem smislu, te navodi kako se ova modalnost odnosi samo na predstavljanje propozitivnog sadržaja rečenice kao realnog ili na odsustvo takve kvalifikacije. Drugim riječima, modalnost realnost/irealnost ostvaruje se u kvalifikaciji iskaza sa stanovišta određenosti ili neodređenosti njegovog sadržaja u odnosu na realnost situacije označene iskazom. Sadržaj iskazan takvim modalnim sredstvima može se jezički predstaviti u vidu situacije koju govorno lice vidi kao nešto realno (što jeste ili nije ostvareno, odnosno što jeste ili nije u procesu ostvarivanja), zatim kao nešto čija realnost nije izvjesna jer potencijalno pripada i domenima mogućeg, nužnog, uslovnog, hipotetičkog i slično.¹⁸

Modalnost u užem smislu obuhvata više posebnih modalnih značenja sa različitim stepenom gramatikaliziranosti oblika njihovog iskazivanja. Neki od tih oblika upotrebljavaju se primarno u funkciji izražavanja određene realnosti, a drugi primarno u funkciji izražavanja neodređene realnosti. Takva njihova upotreba ipak nije sasvim strogo razgraničena.¹⁹ Raznovrsne nijanse objektivne modalnosti mogu se u rečenicama izraziti modalnim glagolima moći, htjeti, željeti, morati, smjeti. Također s objektivnom modalnošću rečenice može se kombinirati subjektivna modalnost.²⁰

3.2.1. Deontička modalnost

Deontička modalnost kao vrsta relane/irealne modalnosti jeste kvalifikacija situacije označene rečenicom sa deontičkim izrazom kao potrebne ili obavezne, neizbježne i slično.

¹⁷ Dževad J., Senahid H., Ismail P., *Gramatika bosanskog jezika*, Dom Štampe, Zenica, 2000, str. 357.

¹⁸ Predrag Piper, "Modalnost" u: Milka Ivić, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*, Institut za srpski jezik SANU-Beogradska knjiga-Matica srpska, Beograd, 2005, str. 637.

¹⁹ Ibid, str. 637.

²⁰ Dževad J., Senahid H., Ismail P., *Gramatika bosanskog jezika*, Dom Štampe, Zenica, 2000, str. 358.

Deontička modalnost, koja se naziva i necesitativna ili obligatorna modalnost, iskazuje se najčešće predikativima s modalnim glagolima trebati, morati ili smjeti.²¹

Deontički modalitet za razliku od aletičkih i epistemičkih modaliteta bavi se nužnošću i mogućnošću djelovanja “moralno odgovornih agenata (tj. stvarnih vršilaca radnje)” i usko je povezan s budućnošću kada treba utvrditi istinitost izraza. Glavni pojmovi nužnosti i mogućnosti propozicija epistemičkog i aletičkog modaliteta zamjenjuju se pojmovima obaveze i dopuštenja u deontičkom modalitetu. Stoga su naredbe, zabrane koje izražavaju obavezu da se izvrši ili ne izvrši određena radnja od strane neke vrste autoriteta dio deontičkih sistema.²²

4. MODALNI GLAGOLI

Jedno od čestih leksičko-gramatičkih sredstava izražavanja modalnosti jesu modalni glagoli i značenjski slične lekseme. Modalni glagoli izražavaju različite nijanse modalnosti: mogućnost, htijenje, želju, nužnost, potrebu, namjeru i slično, a najčešći su: moći, htjeti, morati, željeti, smjeti, trebati, umjeti, znati, uspjeti, namjeravati, nastojati, pokušati, usuditi se i slično.²³ U gramatici srpskoga jezika spominju se modalni glagoli i njima značenjski bliske modalne riječi i izrazi kao što su: moći, trebati, morati, smjeti, htjeti, željeti, zabraniti, biti u stanju, biti dužan, biti obavezan, biti dozvoljen, biti zabranjen i slično.²⁴ Modalnim glagolima se ne označava glagolska radnja, već samo odnos prema radnji.

Na sintaktičkoj razini najvažnije obilježje modalnih glagola je to da ne mogu - jer su nepunoznačni - funkcionirati kao samostalni predikati, nego im se mora dodati punoznačni glagol, u pravilu u infinitivu. Drugim riječima, budući da modalni glagoli ne znače radnju, nego samo jedan (i to modalni) aspekt radnje, oni dolaze samo u složenim predikatima.

²¹ Predrag Piper, “Modalnost” u: Milka Ivić, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*, Institut za srpski jezik SANU-Beogradska knjiga-Matica srpska, Beograd, 2005, str. 638.

²² Demet Corcu, *A Linguistic Analysis of Necessity as a part of the Modal System in Turkish*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniveritesi, Mersin, 2003, str. 26.

²³ Dževad J., Senahid H., Ismail P., *Gramatika bosanskog jezika*, Dom Štampe, Zenica, 2000, str. 364.

²⁴ Predrag Piper, “Modalnost” u: Milka Ivić, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*, Institut za srpski jezik SANU-Beogradska knjiga-Matica srpska, Beograd, 2005, str. 638.

Modalni su glagoli bez sumnje važno, ali ne i jedino gramatikalizirano sredstvo iskazivanja modalnih značenja.²⁵

U *Gramatici bosanskoga jezika* stoji da se modalnim glagolima izražava objektivna modalnost (što se može prihvatiti s obzirom na to da je glagolska radnja u njima irealna/neostvorena ili se barem ne može utvrditi je li ostvorena), a da se subjektivna modalnost iskazuje (samo) modalnim riječima. Lada Badurina u svom radu navodi kako se ona ne slaže sa ovom izjavom te da ona smatra kako se modalnim glagolima iskazuje stav govornika spram glagolske radnje. Drugim riječima, subjektivna se modalnost (tj. stav govornika prema propoziciji) u pojedinom iskazu može evidentirati neovisno o odnosu glagolske radnje spram realnosti, i to se može tumačiti kao dodatna modalna obilježnost iskaza.²⁶

4.1. Usporedba modalnih glagola u turskom i bosanskom jeziku

Ekrem Čaušević i Barbara Kerovec u svojoj knjizi *Turski i hrvatski u usporedbi i kontrastiranju: Sintagma i jednostavna rečenica* navode usporedbu između modalnih glagola u turskom i hrvatskom jeziku. Ta se usporedba može primijeniti i na modalne glagole u bosanskom jeziku.

Modalna značenja u oba jezika mogu se izraziti i modalnim glagolima koji se, u podjeli glagola na samoznačne i suznačne, ubrajaju u suznačne, što znači da se ne pojavljuju u ulozi samostalnoga člana rečeničnog ustrojstva, već dolaze uz neki drugi glagol. Modalni glagoli stoga ne označavaju samu radnju, već modificiraju kakvu drugu. Turski i hrvatski jezik znatno se razlikuju po pitanju modalnih glagola jer se mnoga modalna značenja koja se u hrvatskome izražavaju modalnim glagolima u turskome izražavaju nekim drugim sredstvima, koja mogu biti vrlo različita.²⁷

²⁵ Lada Badurina, "O modalnosti – s osobitim obzirom na modalne glagole", u: Munir Mujić, *Sarajevski filološki susreti 5*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2020, str. 53.-54.

²⁶ Ibid, str. 48.

²⁷ Ekrem Č., Barbara K., *Turski i hrvatski u usporedbi i kontrastiranju: Sintagma i jednostavna rečenica*, Ibis grafika d.o.o., Zagreb, 2021, str. 31.

Hrvatski		Turski
moći, smjeti	moći otići na posao	işe gid- e-bilmek (forma mogućnosti ili posibilitativ)
	moći ne otići na posao	işe git- me-ye-bilmek (forma mogućnosti s negacijom na samoznačnome glagolu)
	ne moći otići na posao	gid- e-me-mek (forma nemogućnosti ili imposibilitativ)
htjeti (modalni i samoznačni glagol), željeti	Hoću / želim otići.	Git- mek / gitme-yi istiyorum. (samoznačni i modalni glagol istemek ‘željeti / htjeti’)
morati, trebati, valjati, imati, biti primoran	Trebam ići / valja mi ići.	Git- m-em gerekiyör / gerek(tir) /lazım(dır). (GL.IM + PS + gl.gerekmek / gerek olmak / lazım olmak ‘trebati’)
	Moram ići / ima mi ići.	Git- meli-yim. (necesitativ)
	Primoran sam ići.	Git- mek zor-u-n-da-yım. / Gitmek zor-u-n-da kaldım. (GL.IM u 2.gn.v. s lokativom imenice zor ‘prisila’ + pom.gl. ili gl. kalmak ‘ostati’) Git- me-ye mecburum. (GL.IM + DAT + mecbur ‘primoran’ + pom.gl.) Git- mek mecburiyet-i-nde-yim. / Git-mek mecburiyet-i-nde kaldım. (GL.IM u 2.gn.v. s lokativom imenice mecburiyet ‘primoranost’ + pom.gl. ili gl. kalmak ‘ostati’)

znati, umjeti	znati plivati, umjeti plivati	yüz- e-bilmek (forma mogućnosti ili posibilitativ) yüz- me-(yi) bilmek (GL.IM + AK + bilmek ‘znati’) ²⁸
----------------------	---	---

Tabela 1. Razlike između modalnih glagola u hrvatskome i njihovih turskih značenjsko-funkcionalnih ekvivalenata

5. NAČINI IZRAŽAVANJA MODALNOSTI U TURSKOM JEZIKU

U turskom jeziku postoji više načina izražavanja modalnosti:

- a. glagolski načini,
- b. kondicionalna modalnost,
- c. modalnost na –dir,
- d. modalnost na -(i)miş
- e. analitičke forme,

A) Glagolski načini

Načinom se izražava odnos glagolskog sadržaja prema stvarnosti. U turskom jeziku postoje četiri glagolska načina: imperativ, optativ, necesitativ i kondicional.

Imperativ je glagolski način kojim se izražava zapovjed, želja, molba ili pobuda da se neka radnja izvrši. *Optativ* je način kojim se izražava želja ili poticaj da se neka radnja izvrši. *Kondicional* je glagolski način koji služi za tvorbu pogodbenih rečenica, a izražava i žarke želje i kolebanje, odnosno neodlučnost. *Necesitativ*, koji je tema našega rada, je glagolski način kojim se izražava neophodnost i objektivna potreba da se neka radnja izvrši. S toga se i prevodi modalnim glagolima trebati ili morati.²⁹

²⁸ Ekrem Č., Barbara K., *Turski i hrvatski u usporedbi i kontrastiranju: Sintagma i jednostavna rečenica*, Ibis grafika d.o.o., Zagreb, 2021, str. 32.

²⁹ Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996, str. 288.- 294.

B) Kondicionalna modalnost

Kondicionalnom se modalnošću izražava ostvariva (realna, znatno rjeđe potencijalna) pogodba te se navedeni oblici susreću u funkciji predikata protaze ili zavisne pogodbene rečenice.³⁰

C) Modalnost na –dir

Modalnošću na –dir postiže se ili značenje naglašene rezultativnosti ili pak kategorične pretpostavke koja se gotovo graniči s tvrdnjom. Stoga se katkada naziva i kategoričnom modalnošću.³¹

D) Modalnost na -(i)miš

U gramatikama se modalnost na -(i)miš obično tretira na razne načine:

a) *kao subjektivna modalnost* kojom se izražava lični stav prema sadržaju glagolske radnje,

b) *kao dubitativ* ili modalnost za izražavanje sumnje i rezerviranosti prema sadržaju iskaza,

c) *kao neosvjedočena modalnost*, kojom se signalizira da govornik nije (bio) uključen u tok radnje, nego o njoj sudi na osnovu njenih rezultata ili informacija iz “druge ruke”.³²

E) Analitičke forme

Jedan od sintaktičkih načina izražavanja modalnih i vidskih karakteristika glagolske radnje čine i analitičke forme glagola, koje se sastoje od dvije komponente: osnovnog glagola koji prima na sebe gerundni nastavak *-(y)a/-(y)e* i okazionalno-pomoćnog glagola koji se konjugira kroz sva vremena i načine i koji isto tako može primati nastavke infinitivnih glagolskih formi.³³

Ovdje trebamo izdvojiti analitičku formu *-(y)a + bilmek* ili *formu mogućnosti (posibilitativ)* koji u funkciji modalnog modifikatora ima značenje ‘moći’. Ovom se formom izražava mogućnost i sposobnost subjekta da izvrši neku radnju. Također značajna je i analitička forma *-(y)a + ma + mak* ili *forma nemogućnosti (imposibilitativ)*. Njome se izražava da subjekt objektivno ne može, tj. da nije sposoban izvršiti neku radnju.³⁴

³⁰ Ibid, str. 302.

³¹ Ibid, str. 302.

³² Ibid, str. 304.

³³ Ibid, str. 306.

³⁴ Ibid, str. 306.-307.

6. NECESITATIV

6.1. Tvorba necesitiva

Necesitativ se tvori tako što se na jednostavnu ili proširenu glagolsku osnovu doda necesitativni nastavak *-mAll / -mEll*, a potom lični nastavci *I tipa*. Necesitativ za prošlost tvori se dodavanjem perfekta *idi* na necesitativnu osnovu na *-mAll / -mEll*.³⁵

Tvorba necesitiva za sadašnjost:

jednina	množina
çalış + malı + yım	çalış + malı + yız
çalış + malı + sın	çalış + malı + sınız
çalış + malı + dır	çalış + malı + lar / çalış + malı + dırlar (rjeđe se koristi)

Prevod:

jednina	množina
treba da radim / moram raditi	treba da radimo / moramo raditi
treba da radiš / moraš raditi	treba da radite / morate raditi
treba da radi / mora raditi	treba da rade / moraju raditi

³⁵ Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996, str. 294.

Tvorba necesitativa za prošlost:

jednina	množina
çalış + malı + ydım	çalış + malı + ydık
çalış + malı + ydın	çalış + malı + ydınız
çalış + malı + ydı	çalış + malı + ydılar / çalış + malı + lardı (rjeđe se koristi)

Prevod:

jednina	množina
trebalo je da radım	trebalo je da radımo
trebalo je da radiř	trebalo je da radıte
trebalo je da radi	trebalo je da rade

Necesitativom za prošlost može se gdje kada izraziti i neophodnost da se neka radnja izvrši u momentu govora, a tada necesitativ prevodimo potencijalom *trebalo bi da, morao bih*. Također, budući da se nad prošlom radnjom ne može uspostaviti djelatna kontrola, necesitativ za prošlost se, u rijetkim slučajevima, može semantički približiti irealnom kondicionalu.³⁶ Kada se upotrebljava necesitativ za prošlost, to ukazuje da je čin ili događaj bilo neophodno izvršiti u prošlosti.³⁷ Također je moguće da sufiks *-mEll* zajedno sa nastavkom za prošlo vrijeme izražava žaljenje tj. želju za nekim prošlim događajem koji se nije desio ili nije završen u prošlosti.³⁸

Negativna paradigma ne odstupa od općih pravila, tako da se negiranje vrši dodavanjem nastavka za negaciju *-ma / -me* na glagolsku osnovu.

³⁶ Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996, str. 296.

³⁷ Demet Corcu, *A Linguistic Analysis of Necessity as a part of the Modal System in Turkish*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2003, str. 83.

³⁸ Ibid, str. 100.

Izražavanje negacije necesitativa za sadašnjost:

jednina	množina
çalış + ma + malı + yım	çalış + ma + malı + yız
çalış + ma + malı + sın	çalış + ma + malı + sınız
çalış + ma + malı + dır	çalış + ma + malı + lar / çalış + ma + malı + dırlar (rjeđe se koristi)

Prevod:

jednina	množina
ne treba da radim / ne moram raditi	ne treba da radimo / ne moramo raditi
ne treba da radiš / ne moraš raditi	ne treba da radite / ne morate raditi
ne treba da radi / ne mora raditi	ne treba da rade / ne moraju raditi

Izražavanje negacije necesitativa za prošlost:

jednina	množina
çalış + ma + malı + ydım	çalış + ma + malı + ydık
çalış + ma + malı + ydın	çalış + ma + malı + ydınız
çalış + ma + malı + ydı	çalış + ma + malı + ydılar / çalış + ma + malı + lardı (rjeđe se koristi)

Prevod:

jednina	množina
nije trebalo da uradim	nije trebalo da uradimo
nije trebalo da uradiš	nije trebalo da uradite
nije trebalo da uradi	nije trebalo da urade

Izražavanje upitnog oblika necesitativa za sadašnjost:

jednina	množina
çalış + malı + mı + yım	çalış + malı + mı + yız
çalış + malı + mı + sın	çalış + malı + mı + sınız
çalış + malı + mı + dır	çalış + malı + lar + mı / çalış + malı + dırlar + mı (rjeđe se koristi)

Prevod:

jednina	množina
treba li da radim / moram li raditi	treba li da radimo / moramo li raditi
treba li da radiš / moraš li raditi	treba li da radite / morate li raditi
treba li da radi / mora li raditi	treba li da rade / moraju li raditi

Potrebno je naglasiti da u trećem licu jednine necesitativ ima kopulu *-dir* kao oznaku gramatičke kategorije lica, budući da gola osnova ima impersonalno značenje. Treće lice necesitativa glagola *olmak* (*olmalı* – "trebalo bi da") služi za izražavanje pretpostavke. Približno značenje, ali s manjim stupnjem uvjerenosti, izražava se futurom *olacak* "bit će da je".³⁹

6.2. Značenje necesitativa

Sufiksom *-mAlI* / *-mElI* izražena je vrsta nužnosti koja počiva na prosudbi govornika (koja vodi subjektivnom iskazu) da sadržaj njegovog iskaza proizlazi iz moralne obaveze zasnovane na dogovoru, određenim pravilima ili konvenciji.⁴⁰

Sufiks *-mElI* se može koristiti da izrazi jaku potrebu/obavezu, nužnost, slabu potrebu i želju. Ove različite modalne reference sufiksa *-mElI* javljaju se u različitim kontekstima iz pragmatičnih razloga. U turskom sufiks *-mElI* označava visok stepen subjektivnosti, odnosno

³⁹ Ibid, str. 296.

⁴⁰ Gerjan van Schaaij, *The Oxford Turkish Grammar*, Oxford University Press, New York, 2020, str. 239.

označava subjektivnu nužnost. Izvor nužnosti označen sufiksom *-mEII* predstavlja mišljenje govornika kojim se potvrđuje postojanje nužnosti tako da se može parafrazirati sa “po mom uvjerenju/ideji/mišljenju, obavezno je, potrebno, preporučljivo da...” Sufiks *-mEII* također se može uzeti kao nužnost zasnovana na uvjerenju govornika.⁴¹

Sufiks *-mEII* izražava snažnu nužnost kada agent nije voljan izvršiti radnju. Govornik obično ima autoritet nad stvarnim vršiocem radnje; u suprotnom, to se može protumačiti kao slaba nužnost, koja može funkcionirati kao savjet. Obaveza je izražena sufiksom *-mEII* kada propozicija navodi pravilo i ne koristi se toliko često u drugim značenjima jer je usko povezana s vrijednostima govornog čina i kontekstom u kojem se izričaj iznosi.⁴²

Slaba nužnost koja se može izraziti sufiksom *-mEII* subjektivnija je od ostalih po tome što sam čin ne proizilazi iz vanjskih uslova, pravila itd., već iz ličnog mišljenja govornika. Treba naglasiti da se lično slaganje govornika s nužnošću radnje označene propozicijom razlikuje. Ova upotreba sufiksa *-mEII* može se upotrebljavati kao savjet jer govornik nema autoritet nad agentom (stvarnim vršiocem radnje), a izvor potrebe je sam govornik. Neophodnost čina nije sigurna i možda nije prihvatljiva za druge ljude ili okruženja.⁴³

Volja ili želja je još jedno modalno značenje koje se može izraziti sufiksom *-mEII*. Želja, generalno gledano, bavi se nerealnim/hipotetičkim situacijama, koje ne postoje ili neće postojati, ali bi govornik bio zadovoljan da su bile ili postale stvarne. Ova upotreba sufiksa *-mEII* može se tumačiti kao da govornik postavlja uslov, neophodnost da se željeni čin ili situacija ostvari. Ovo značenje *-mEII* prirodno ukazuje na visok stepen subjektivnosti (govornik ima želju da se čin izvrši). Događaj općenito ima referencu za budućnost i ne zasniva se na činjenicama.⁴⁴

Također sufiks *-mEII* može označavati kako epistemički tako i korijenski modalitet. Aygen navodi da je epistemičko značenje sufiksa *-mEII* naznačeno samo kopulom *ol-*. Međutim, treba napomenuti da *olmalı* može izraziti i korijensko i epistemičko modalno značenje, te da u nekim slučajevima može biti dvoznačan.⁴⁵

⁴¹ Demet Corcu, *A Linguistic Analysis of Necessity as a part of the Modal System in Turkish*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2003, str. 96.

⁴² Ibid, str. 97.

⁴³ Ibid, str. 98.

⁴⁴ Ibid, str. 99.

⁴⁵ Ibid, str. 101.

6.3. Leksičko-sintaktički način izražavanja necesitatitva

Značenje potrebe da se neka radnja izvrši može se izraziti i na leksičko-sintaktički način, pomoću predikativa *lâzim* i *gerek* “treba, potrebno je”, a koji za dopunu imaju glagolsku imanicu na *-me / -ma* s odgovarajućim prisvojnim sufiksom. Negativni oblici ovih predikativa glase *lâzim* ili *gerek (li) değil / değildi*, odnosno *gerek + siz* “ne treba, nije potrebno, nepotreban”, *lüzumsuz*.⁴⁶

Riječi *lâzim* i *gerek* vrlo su česte u svim vrstama izraza za pojam nužnosti, ne samo zbog velikog broja derivacijskih oblika. Za razliku od moralne obaveze koju izražava sufiks *-mEll*, konstrukcije u ovom dijelu prenose ideju nužnosti nametnutu iz vanjskog izvora: nužnost, zahtjev, sila ili obaveza. Ovo se često naziva objektivnim modalitetom.⁴⁷ *Gerek* i *lâzim* su sinonimi jedno za drugo po tome što izražavaju nužnost i slabu nužnost, te uzimaju istu strukturu argumenata sa istim implikacijama.⁴⁸

Osim toga, snažno značenje nužde/obaveze može se izraziti i sa *zorunda/zorunlu*, *şart*, *meçbur*, *icap et-* i njihovim izvedenicama/složenim oblicima. Budući da je *-mEll* sufiks, njegov semantički sadržaj je usko povezan s ostalim komponentama u rečenici. S druge strane, leksički izrazi su jasne naznake izražene potrebe. Ova dva oblika izražavanja nužnosti su različita i imaju važnu ulogu unutar modalnog sistema.⁴⁹

Leksičko-sintaktički izrazi nužnosti mogu se koristiti za označavanje jake nužnosti, potrebe i slabe nužnosti. Međutim, razlikuju se u upotrebi za ove različite stepene nužnosti. Među leksičkim izrazima nužnosti *gerek*, *lâzim* i njihove izvedenice/složenice izražavaju nužnost ili slabu nužnost i ne mogu imati jaku indikaciju nužnosti. Ostali izrazi nužnosti, *zorunda/zorunlu*, *meçbur*, *şart* i njihovi složeni oblici, izražavaju samo jaku nužnost/obavezu.⁵⁰

⁴⁶ Ibid, str. 296.

⁴⁷ Gerjan van Schaaijk, *The Oxford Turkish Grammar*, Oxford University Press, New York, 2020, str. 243.

⁴⁸ Demet Corcu, *A Linguistic Analysis of Necessity as a part of the Modal System in Turkish*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2003, str. 136.

⁴⁹ Ibid, str. 104.

⁵⁰ Ibid, str. 138.

Subjektivnost leksičko-sintaktičkih izraza nužnosti razlikuje se od sufiksa nužnosti *-mEll* po tome što *gerek*, *zorunda/zorunlu*, *şart*, *mecbur*, *lâzım* i njihove izvedenice ukazuju na manju subjektivnost i neutralne su u pogledu stava govornika o nužnosti događaja.⁵¹

7. ISTRAŽIVANJE

7.1. Primjeri iz serije *Kako vrijeme prolazi*

U ovom dijelu rada vršit ćemo analizu primjera iz serije *Öyle Bir Geçer Zaman Ki (Kako vrijeme prolazi)*, gdje ćemo se najviše osvrnuti na subjektivnu i objektivnu modalnost. Prikazat ćemo primjere iz 11 epizoda ove serije. Prvo ćemo prikazati primjere u kojima se koristi gramatički način izražavanja necesitativa, odnosno sufiks *-mAll / -mEll*, a nakon toga ćemo prikazati primjere u kojima je korišten leksičko-sintaktički način izražavanja necesitativa.

Primjer (1)

Daha sık gülmelisin. (2. epizoda, 1:05:23)

“**Trebaš se češće smijati.**”

U ovoj sceni dvoje prijatelja, Berin i Hakan, sjede u jednom kafiću. Berin je obično jako hladna prema Hakanu, ali mu se u jednom trenutku nasmijala. On je to primijetio i rekao joj da se treba češće smijati.

U ovom primjeru možemo vidjeti da se radi o subjektivnoj modalnosti jer Hakan, koji izgovara tu rečenicu, izražava isključivo svoje mišljenje koje je intonirano kao savjet, preporuka ili opaska.

⁵¹ Ibid, str. 138.

Primjer (2)

- a) *Her şeyden önce güçlü **olmalıyız**, daha çok birbirimize yakın **olmalıyız**.* (5. epizoda, 0:49:52)

“Prije svega **moramo biti** jaki, **moramo biti** još više jedni uz druge.”

- b) *Hayde yatalım artık. Hepimiz çok yorulduk. **Dinlenmeliyiz**.* (5. epizoda, 0:50:31)

“Hajdemo leći. Svi smo jako umorni. **Trebamo se odmoriti**.”

U ovoj sceni Mete, Aylin i Berin sjede u kući i razgovaraju šta bi mogli uraditi povodom nastale situacije. Naime, njihova majka Džemile je završila u zatvoru i sada joj oni žele pomoći. Berin kao najstarija sestra pokušava smiriti mlađeg brata i sestru izgovarajući navedene rečenice.

U primjerima a) i b) možemo vidjeti da se radi o subjektivnoj modalnosti. U prvom slučaju smo necesitativ preveli modalnim glagolom *morati* kako bismo naglasili da se radi o izražavanju jake nužnosti jer se radi o dramatičnom trenutku za porodicu, dok smo u drugom koristili modalni glagol *trebati* kako bismo izrazili slabu nužnost.

Primjer (3)

*Senin gibi büyük ve önemli insanlar kimlerle bir arada olduklarına dikkat **etmeli**. Bir kızdan hoşlansalar bile bunu dile getirme küçüklüğünü **göstermemeliler** öyle değil mi?* (6. epizoda, 1:16:48)

“Veliki i važni ljudi poput tebe **trebali bi paziti** s kim provode vrijeme. Čak i da im se sviđa neka djevojka, **ne bi trebali pokazivati** takvu nezrelost da to izraze, zar ne?”

U ovoj sceni Ahmet i Berin razgovaraju o njihovom odnosu. Naime Ahmet govori kako gaji neke osjećaje prema Berin, ali da je nemoguće da oni budu zajedno jer se on želi baviti politikom, te da mu je to jedini prioritet u životu. Nakon što je Ahmet izgovorio te riječi, Berin izgovara navedene rečenice.

U ovom primjeru možemo vidjeti da je u pitanju subjektivna modalnost, jer Berin izražava svoj stav, koji je ujedno i neka vrsta savjeta.

Primjer (4)

Profesorica: *Nasılsın daha iyi oldun mu?*

Džemile: *İşte burada ne kadar iyi olabilirse.*

Profesorica: *Öyle tabii, ama işte insan her koşulda iyi **olabilmeli**, değil mi? (7. epizoda, 1:05:05)*

Profesorica: “Kako si, jesi li bolje?”

Džemile: “Eh, onoliko koliko se može biti dobro ovdje.”

Profesorica: “Naravno, ali čovjek u svakoj situaciji **treba nastojati/treba naći načina da bude** dobro, zar ne?”

U ovoj sceni Džemile je u zatvoru, u koji je došla prije nekoliko dana, i prilazi joj profesorica koja tu boravi već neko vrijeme. Profesorica je pita kako je, a nakon što joj Džemile odgovori, ona izgovara navedenu rečenicu.

U ovom primjeru je također prisutna subjektivna modalnost, jer profesorica iznosi svoje uvjerenje da čovjek u svakoj situaciji i u svim okolnostima treba biti dobro.

Primjer (5)

*Bence o çok özel arkadaşın artık seni **dinlemeli**.* (9. epizoda, 0:49:13)

“Mislim da te ta tvoja posebna prijateljica sad **treba čuti**.”

U ovoj sceni Mete pred profesoricom muzičkog vježba svirati jednu pjesmu. Već joj je ranije rekao da tu pjesmu želi odsvirati pred jednom posebnom osobom. Nakon što je par dana vježbao, profesorica je zaključila da je spreman da je odsvira.

U ovom primjeru prisutna je subjektivna modalnost jer profesorica izražava svoj stav ili zaključak.

Primjer (6)

*Babam çekip gitti. Nerede olduğunu bilmiyoruz ve adam hasta, kalp krizi geçirdi. Ona arayıp **bulmalıyız**.* (11. epizoda, 0:30:00)

“Otac se pokupio i otišao. Ne znamo gdje je i bolestan je, imao je srčani. **Moramo** ga **naći**.”

U ovoj sceni za doručkom razgovaraju Aylin, Berin i Džemile. Aylin naglašava da je otac imao srčani udar, te da ga moraju pronaći što prije kako bi se mogli pobrinuti za njega.

U primjeru je prisutna subjektivna modalnost kojom je izražena jaka nužnost.

Primjer (7)

Amina: *Nereye?*

Ahmet: *Okula **gitmem lazım**.*

Amina: *Bu çok tehlikeli senin için.*

Ahmet: ***Gitmeliyim**.* (11. epizoda, 0:45:51)

Amina: “Gdje ćeš?”

Ahmet: “**Moram ići** na fakultet.”

Amina: “To je jako opasno za tebe.”

Ahmet: “**Moram ići**.”

U ovoj sceni Amina govori Ahmetu da je jako opasno da ide na fakultet jer je prethodno bio ranjen na fakultetu zbog čega je nekoliko dana ležao u krevetu. On tada opet ponavlja da mora otići.

U ovom primjeru smo oba načina izražavanja necesitativa preveli upotrebom modalnog glagola *morati* kako bismo izrazili jaku nužnost. Ovaj primjer je jako ilustrativan primjer da se uoči razlika između dva načina izražavanja modalnosti u turskom jeziku. Iako se u oba primjera radi o jakoj nužnosti, u prvom primjeru (*gitmem lazım*) radi se o objektivnoj modalnosti, odnosno govornik mora uraditi navedenu radnju zato što to nalažu

propisi, običaji ili bilo koji oblik društvene norme, dok u drugom slučaju (*gitmeliyim*) govornik iskazuje svoj lični stav o nužnosti izvršenja radnje.

Primjer (8)

Ahmet benim gitmem gerek. (4. epizoda, 1:03:40)

“Ahmete ja **moram ići.**”

U ovoj sceni Ahmetova majka se pozdravlja s njim i govori mu da mora ići, da se mora vratiti na posao.

U ovom primjeru je prisutna objektivna modalnost, jer se izražava nužnost koju nameću obaveze. U ovom slučaju ta obaveza jeste posao, tačnije vrijeme trajanje pauze nakon koje se ona mora vratiti na posao.

Primjer (9)

Dün akşam çocukların yanına gitim. Onlara durumu anlatmam gerekiyordu. (6. epizoda, 0:52:18)

“Sinoć sam otišao do djece. **Morao sam** im objasniti situaciju.”

U ovoj sceni Ali dolazi kod Karolin u bolnicu. Karolin je ljuta jer nije došao kod nje prethodnu noć. U tom trenutku Ali joj objašnjava kako je otišao kod djece kako bi im objasnio situaciju koja ih je zadesila.

U ovom primjeru je prisutna subjektivna modalnost, jer Ali smatra da se taj razgovor morao desiti tu noć. Primjećujemo da se u ovom kontekstu, iako se radi o subjektivnoj modalnosti, ne može upotrijebiti oblik *anlatmalıyım* koji služi da se izrazi žaljenje ili kajanje zbog neizvršene radnje (*trebao sam im objasniti / kamo sreće da sam im objasnio*).

Primjer (10)

Çok düşündüm. Sonunda acı çekecek olsam da duygularımı sana söylemem lazım. Artık bu ilişkiyi bu şekilde sürdüremeyiz. Sen evlisin. Ve ben seni karınla

paylaşamayacak kadar çok seviyorum. Bir karar vermek zorundasın. Ya ben ya karın. (1. epizoda, 0:04:49)

“Mnogo sam razmišljala. Sve i da na kraju patim, **moram** ti **reći** šta osjećam. Ovu vezu više ne možemo nastaviti na ovaj način. Ti si oženjen i ja te volim toliko da te ne mogu dijeliti sa tvojom ženom. **Moraš donijeti odluku.** Ili ja ili tvoja žena.”

U ovoj sceni Ali dobija pismo od svoje ljubavnice Karolin. U tom pismu ona mu govori da mora izabrati između nje i žene, te da će od njegove odluke zavisiti da li će se nastaviti viđati.

U ovom primjeru možemo vidjeti da je na dva mjesta upotrijebljen leksičko-sintaktički način izražavanja necesitativa. Mi smo i jedan i drugi preveli upotrebom modalnog glagola *morati*. U prvom primjeru (*söylemem lazım*) prisutna je subjektivna modalnost kojom je izražena jaka nužnost jer govornik više ne može da potiskuje svoja osjećanja. Budući da subjekat, odnosno osoba koja piše ovo pismo, izražava svoj odlučan stav da mora iskazati svoja osjećanja, ovaj leksičko-sintakstički način preveli smo upotrebom modalnog glagola *morati*.

U drugom primjeru (*vermek zorundasın*) izražena je jaka nužnost, gdje se osoba kojoj je upućeno pismo uslovljava da donese odluku koja će dovesti do toga da se određene stvari promijene.

Primjer (11)

Bunu okutacak birini bulmak lazım. (1. epizoda, 0:42:55)

“**Treba naći** nekoga da ovo pročita.”

U ovoj sceni Džemile donosi prijateljici Suhejli pismo koje je našla u Alijevom odijelu. Pismo je napisano na engleskom jeziku i nijedna ga ne zna pročitati. Tada Suhejla predlaže da nađu nekog ko će to pismo znati pročitati.

U ovom primjeru leksičko-sintaktički način izražavanja necesitativa preveli smo modalnim glagolom *trebati*. U ovom slučaju je prisutna subjektivna modalnost jer Suhejla daje savjet da se treba naći neko ko će pismo znati pročitati.

Primjer (12)

*Müdür velin gelsin dedi. Bu kağıdı velime imzalatıp müdüre **götürmem lazım**.* (1. epizoda, 0:49:40)

“Direktor je rekao da mi dođe staratelj. **Moram** dati staratelju da potpiše ovaj papir i **odnijeti** ga direktoru.”

U ovom primjeru možemo zaključiti da se radi o objektivnoj modalnosti koja izražava jaku nužnost. Riječ je o objektivnoj modalnost zbog toga što je dječak Mert obavezan izvršiti naređenje direktora, jer ukoliko to ne izvrši doći će do određenih sankcija.

Primjer (13)

*Zaten benim de **toparlanmam lazım**.* (3. epizoda, 0:22:36)

“I ja se **moram** sabrati.”

U ovoj sceni Džemile i Berin razgovaraju nakon događaja koji se desio u njihovoj kući. Nakon što je Berin rekla da neće ići taj dan na fakultet, majka je pokušava odgovoriti od toga i tada Berin izgovara navedenu rečenicu.

U ovom primjeru prisutna je subjektivna modalnost jer Berin smatra da se mora sabrati i da je to važnije od obaveze da ide na fakultet taj dan.

Primjer (14)

Berin: *Sen nasılsın, iyileştin mi?*

Osman: *İyileştim.*

Berin: *Ama yine **dikkatli olmamız lazım**.* (4. epizoda, 0:06:10)

Berin: Kako si, jesi li ozdravio?

Osman: Ozdravio sam.

Berin: Ali opet **moramo se čuvati**.

U ovoj sceni Berin dolazi do mlađeg brata Osmana koji se vratio kući nakon što je nekoliko dana bio u bolnici. Nakon što joj je rekao da je ozdravio, Berin mu kaže da se mora čuvati.

U ovom primjeru je prisutna subjektivna modalnost jer Berin brižno daje savjet Osmanu, što je njen lični stav a rezultat nekog objektivnog ili profesionalnog sagledavanja situacije.

Primjer (15)

*Vazifemi yapıyorum beyefendi. Beni de sıkıştıyorlar sürekli. Bu ifadeyi **almam lazım**.*
(4. epizoda, 0:54:36)

“Gospodine, obavljam svoju dužnost. I na mene neprestano vrše pritisak. **Moram uzeti** ovu izjavu.”

U ovoj sceni policijski službenik pokušava uzeti izjavu od Karolin koja se nalazi u bolnici. U tom trenutku dolazi Ali i govori kako službenik ne bi trebao ispitivati Karolin jer je tek izašla iz operacione sale. Nakon toga službenik izgovara navedenu rečenicu.

U ovom primjeru je prisutna objektivna modalnost jer je policijski službenik po svojoj dužnosti obavezan izvršiti svoj posao, odnosno uzeti izjavu.

Primjer (16)

*İyi **bakınması lazım**, yarası mikrop kapmasın.* (6. epizoda, 1:00:57)

“**Mora se dobro čuvati** da se rana ne bi inficirala.”

U ovoj sceni Ali i doktor razgovaraju i doktor govori kako Karolin može izaći iz bolnice, ali da se mora čuvati.

U ovom primjeru je također prisutna objektivna modalnost jer doktor na osnovu svog stručnog znanja govori što bi se moglo dogoditi ukoliko se Karolin ne bude čuvala. On ne izražava svoje mišljenje već ono što bi se zaista moglo dogoditi.

Primjer (17)

Aylin: *Neden geldin?*

Soner: *Seninle **konusmamız lazım**.*

Aylin: *Geçen sefer kaçıp gitmeseydin konuşabilirdik.*

Soner: *Kaçmadım, **gitmek zorunda kaldım**.* (11. epizoda, 1:11:52)

Aylin: “Zašto si došao?”

Soner: “**Moramo razgovarati.**”

Aylin: “Mogli smo razgovarati da prošli put nisi pobjegao i otišao.”

Soner: “Nisam pobjegao, **morao sam otići.**”

U ovoj sceni Soner dolazi kod Aylin i pokušava se izviniti i pričati sa njom nakon što ju je ostavio posljednji put kad su bili zajedno.

U ovom primjeru kada Soner kaže „*Seninle **konusmamız lazım***“ izražena je subjektivna modalnost jer on izražava svoju želju da razgovara sa Aylin. U drugom slučaju kada kaže „*Kaçmadım, **gitmek zorunda kaldım***“ izražena je objektivna modalnost jer su neki vanjski faktori bili razlog što on nije mogao ostati. Ovu razliku u turskom jeziku ne možemo izraziti na bosanskom jeziku već smo oba slučaja preveli modalnim glagolom *morati*.

Primjer (18)

*Dikkatli **olmamız lazım**. Ben hala evliyim.*

*Yapacak bir şey yok, **meceburum**, Karolin.* (2. epizoda, 0:36:01)

“**Moramo biti** oprezni. Ja sam još uvijek oženjen.”

“Ne može se tu ništa učiniti, Karolin, **primoran sam.**”

U ovoj sceni Karolin i Ali razgovaraju telefonom. Ali pokušava objasniti Karolin kako ga ne bi trebala zvati na radnom mjestu, te kako moraju biti oprezni. Također joj govori kako neće moći odmah napustiti Istanbul jer je jedan dio broda u kvaru. Zbog toga je prinuđen ostati u Istanbulu neko vrijeme.

U ovom primjeru kada Ali kaže „*Dikkatli olmamız lazım*“ prisutna je subjektivna modalnost jer on smatra da tako treba biti. U drugom slučaju kada kaže „...*mecburum, Karolin*.“ prisutna je objektivna modalnost jer su prisutni vanjski utjecaji, u ovom slučaju to je kvar na brodu i on ne može učiniti ništa povodom toga.

Primjer (19)

Berin: *O adamı eve getirmeyecektin anne, senin hatan. Bak, neler oldu.*

Džemile: *Kızım, mecbur kaldım diyorum, anlamıyor musun?* (11. epizoda, 0:12:05)

Berin: “Majko, nisi smjela dovesti tog čovjeka kući, tvoja greška. Pogledaj šta se desilo.”

Džemile: “Kćeri, kažem ti da sam **morala**, zar ne razumiješ”

U ovoj sceni Džemile dovodi Alija kući iz bolnice kako bi ga ona i njegova majka pazile. Tada nastaje svađa. Berin govori majci da je ona kriva zbog toga što ga je dovela i da ga nije smjela dovesti. Džemile govori kako je morala jer se niko drugi nije mogao brinuti o njemu.

U ovom primjeru u prevodu smo upotrijebili modalni glagol *morati*. Možemo reći da se radi o objektivnoj modalnosti jer su vanjski utjecaji doveli do toga da Džemile čuva Alija.

Primjer (20)

Osman, bizim çok önemli işimiz var. Gitmek zorundayız. (4. epizoda, 0:37:16)

“Osmane, mi imamo jako važnog posla. **Moramo ići.**”

U ovoj sceni Berin dovodi Osmana do kuće njihovog amidže kako bi ga ostavila tu i govori mu da oni moraju ići jer imaju važnih obaveza.

Ovo je primjer subjektivne modalnosti jer Berin smatra da moraju ići zbog važnog posla a ne zbog neke zakonske obaveze ili neke druge društvene norme.

Primjer (21)

Mete: *Peki neden bana haber vermediniz?*

Aylin: *Her şey bilmek **zorunda değİlsin**.* (8. epizoda, 0:05:12)

Mete: “Dobro, zašto meni niste javili?”

Aylin: “**Ne moraš** sve znati.”

U ovoj sceni Mete i Aylin se svađaju jer je Mete saznao kako je Aylin izašla kasno iz kuće i pita zašto mu nisu javili da zna. U tom trenutku Aylin izgovara navedenu rečenicu.

U ovom primjeru se radi o subjektivnoj modalnosti kojom se izražava čvrst, kategoričan stav, oštra reakcija i sl.

Primjer (22)

U svim primjerima koji slijede, a u kojima je necesitativ izražen sa **lüzum** prisutna je subjektivna modalnost jer lice koje govori izražava neki svoj stav, odnosno svoju potrebu, želju ili mišljenje. Upravo iz tog razloga smo te primjere prikazali zajedno uz kratko navođenje konteksta u kojima su upotrijebljeni.

a) *Bence telaşa **lüzum yok**.* (3. epizoda, 0:43:47)

“Mislim da **nema potrebe** da se brinemo.”

U ovoj sceni prijatelji se raspituju za Berin jer taj dan nije došla na fakultet. Kako bi smirila Hakana, Ayten izgovara navedenu rečenicu.

b) Berin: *Anne, istersen bugün de kalayım evde?*

Džemile: ***Lüzum yok**, kızım.* (3. epizoda, 0:55:07)

Berin: “Majko, ako želiš da i danas ostanem kući?”

Džemile: “Ne treba kćeri.”

U ovoj sceni majka prati Berin na fakultet. U tom trenutku Berin pita majku da li želi da i taj dan ona ostane kući, na šta majka odgovara da ne treba.

c) Ahmet: *Ben sana teşekkür etmeye geldim.*

Hakan: *Teşekkürle **lüzum yok**.* (3. epizoda, 0:56:10)

Ahmet: “Došao sam ti se zahvaliti.”

Hakan: “**Nema potrebe** da mi zahvaljuješ.”

Ahmet prilazi Hakanu kako bi mu se zahvalio što ga je spasio dan prije da ne upadne u nevolju.

d) Aylin: *Benim bir işim var. Sen eve git, ben gelirim.*

Mete: *Beklerim seni.*

Aylin: *Yok, canım **lüzum yok**. Sen git, ben gelirim.* (8. epizoda, 1:02:17)

Aylin: “Ja imam nekih obaveza. Ti idi kući, ja ću doći”

Mete: “Sačekat ću te.”

Aylin: “Ne, **ne treba**. Ti idi, ja ću doći.”

e) Komšija: *Ben çantanızı taşıyım?*

Džemile: ***Lüzum yok**.* (8. epizoda, 1:38:30)

Komšija: “Da vam ja ponesem torbu?”

Džemile: “**Ne treba**.”

U ovoj sceni Džemile dolazi kući i nosi torbu sa sobom. U tom trenutku joj prilazi komšija i nudi da joj tu torbu on odnese do kuće, ona na to odgovara da ne treba.

*f) Nasılsa geldiniz. Hemen gitmenize **lüzum yok**. (9. epizoda, 0:52:00)*

“Kako god, došle ste. Ne morate odmah ići.”

U ovoj sceni Berin i Ahmetova majka dolaze Ahmetu u posjetu. On im govori da nisu trebale rizikovati time što su došle do njega, na šta Berin odgovara da mogu odmah otići ako želi. Nakon toga on izgovara navedenu rečenicu.

Primjer	Vrsta modalnosti	Prevod
<i>dinlenmeliyiz</i>	SUBJEKTIVNA MODALNOST SLABA NUŽNOST (lični stav, mišljenje u vidu blago intoniranog savjeta, preporuke i sl.)	Trebamo...
<i>güçlü olmalıyız</i>	SUBJEKTIVNA MODALNOST JAKA NUŽNOST (lični stav ali kategorički intoniran, čvrsto uvjerenje)	Moramo...
a) <i>Gitmeliyim.</i> b) <i>Okula gitmem lazım.</i>	a) SUBJEKTIVNA MODALNOST , jaka nužnost b) OBJEKTIVNA MODALNOST (društvena norma, obaveza i sl:)	a) Moram b) Moram
<i>anlatmam gerekiyordu</i>	SUBJEKTIVNA MODALNOST (lični stav o nužnosti, neodgodivosti radnje)	Morao sam
a) <i>söylemem lazım</i> b) <i>karar vermek zorundasın</i>	a) SUBJEKTIVNA MODALNOST (lični stav o nužnosti, neodgodivosti radnje) b) OBJEKTIVNA MODALNOST (prinudenost)	a) Moram b) Moraş
<i>Her şey bilmek zorunda değilsin.</i>	SUBJEKTIVNA MODALNOST (oštro, kategorički intonirani lični stav)	Ne moraş
<i>mecburum</i>	OBJEKTIVNA MODALNOST (vanjski faktori na koje se ne može utjecati)	Moram/primoran sam

Tabela 2. Kratak pregled primjera uz prikazanu modalnost i prevod

7.2. Primjeri iz *Turskog krivičnog zakona*

U ovom dijelu rada prikazat ćemo primjere iz *Turskog krivičnog zakona* (Türk Ceza Kanunu, broj zakona 5237, datum donošenja 26.09.2004.) s posebnim naglaskom na upotrebu različitih oblika necesitativa. Cilj ovog dijela rada jeste prikazati koji oblik necesitativa je najzastupljeniji u jednom pravnom tekstu, ali i utvrditi da li preovladava objektivna ili subjektivna modalnost.

Primjer (1)

*Suç, aşağı sınır bir yıldan az hapis cezasını gerektirdiğinde yargılama yapılması zarar görenin veya yabancı hükûmetin şikayetine bağlıdır. Bu durumda şikayet, vatandaşın Türkiye'ye girdiği tarihten itibaren altı ay içinde **yapılmalıdır**. (Çlan 11., stav 2)*

“Kada krivično djelo zahtijeva kaznu zatvora manju od jedne godine, suđenje zavisi od tužbe oštećene strane ili strane vlade. U tom slučaju, tužba **se mora podnijeti** u roku od šest mjeseci od dana kada je državljanin ušao u Tursku.”

U ovom primjeru prisutna je objektivna modalnost. Ovaj član zakona iznosi pravilo koje je zasnovano na objektivnim činjenicama i procedurama, bez izražavanja subjektivnih stavova ili mišljenja. Izrazi kao što su “kazna zatvora manja od jedne godine”, “suđenje zavisi” i “tužba se mora podnijeti u roku od šest mjeseci” su sve objektivne izjave koje se odnose na jasno definisane pravne uslove i vremenske okvire.

Primjer (2)

*Bir fiilin, kastedilenden daha ağır veya başka bir neticenin oluşumuna sebebiyet vermesi halinde, kişinin bundan dolayı sorumlu tutulabilmesi için bu netice bakımından en azından taksirle **hareket etmesi gerekir**. (Çlan 23., stav 1)*

“Ako neko djelo prouzrokuje težu ili drugačiju posljedicu od one koja je namjeravana,

da bi se osoba mogla smatrati odgovornom za tu posljedicu **mora postupiti** barem iz nehata.”

U ovom članu je također prisutna objektivna modalnost jer se odgovornost definira prema jasnim pravnim kriterijima koji nisu podložni subjektivnoj procjeni. Pravna norma jasno postavlja uslov pod kojim će osoba biti smatrana odgovornom, što je karakteristično za objektivnu modalnost.

Primjer (3)

*Suçta iştirakten dolayı sorumlu tutulabilmek için ilgili suçun en azından teşebbüs aşamasına varmış **olması gerekir.** (Çlan 40., stav 3)*

“Da bi se neka osoba smatrala odgovornom za učešće u krivičnom djelu, to krivično djelo **mora biti** barem u fazi pokušaja.”

I ovaj član zakona izražava objektivnu modalnost. Član se odnosi na objektivne uslove koji moraju biti ispunjeni (faza pokušaja) kako bi se neko smatrao odgovornim za sudjelovanje u krivičnom djelu. Pravilo je jasno definisano i ne zavisi od subjektivnih stavova ili mišljenja, već od objektivnih pravnih kriterija.

Primjer (4)

İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fîli işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır. Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için kişinin;

*a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına **mahkûm edilmemiş olması,***

*b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir **kanaatin oluşması, gerekir.** (Çlan 51., stav 1)*

“Osobi koja je osuđena na kaznu zatvora od dvije godine ili manje može se odgoditi izvršenje kazne. Gornja granica ove kazne je tri godine za osobe koje u trenutku počinjenja

krivičnog djela nisu navršile osamnaest godina ili su napunile šezdeset pet godina. Međutim, da bi se donijela odluka o odgodi, **potrebno je** da osoba:

- a) **Nije prethodno osuđivana** na kaznu zatvora dužu od tri mjeseca zbog krivičnog djela s namjerom,
- b) **Da sud stekne uvjerenje** da osoba neće ponovo počiniti krivično djelo, zbog kajanja koje je pokazala tokom suđenja.”

I u ovom članu zakona prisutna je objektivna modalnost. Pravila su jasno definisana zakonom i odnose se na objektivne uslove koji moraju biti ispunjeni da bi se donijela odluka o odgodi kazne. Uslovi kao što su prethodna kazna ili kajanje tokom suđenja predstavljaju objektivne kriterije koji su zakonski propisani i nisu podložni subjektivnim interpretacijama.

Primjer (5)

*Suçun işlenmesi ile elde edilen veya suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsaderesine karar verilir. Bu fıkra hükmüne göre müsadere kararı verilebilmesi için maddi menfaatin suçun mağduruna **iade edilememesi gerekir.** (Član 55. stav 1.)*

“Donosi se odluka o pljenidbi materijalnih koristi stečenih izvršenjem krivičnog djela, onih koje čine predmet krivičnog djela ili koje su obezbijeđene za njegovo izvršenje, kao i oduzimanje ekonomske dobiti proizašle iz njihove procjene ili pretvaranja tih koristi. Da bi se donijela odluka o pljenidbi prema odredbi ovog stava, **potrebno je** da materijalna korist **ne može** biti vraćena žrtvi krivičnog djela.”

U ovom članu je prisutna objektivna modalnost. Član postavlja jasne pravne uslove i norme (npr. pljenidba materijalnih koristi i uslov da te koristi ne mogu biti vraćene žrtvi) koji su objektivni i propisani zakonom. Ovi uslovi ne zavise od subjektivnih stavova ili mišljenja, već su dio pravno definisanih procedura.

Primjer (6)

*Kișinin yükümlü olduđu belli bir icrai davranıřı gerekleřtirmemesi dolayısıyla meydana gelen ölüm neticesinden sorumlu tutulabilmesi için, bu neticenin oluřumuna sebebiyet veren yükümlülük ihmalinin icrai davranıřa **eřdeđer olması gerekir**. (lan 83., stav 1)*

“Da bi osoba bila odgovorna za smrtni ishod koji je nastao usljed neizvrřenja određenog obaveznog djelovanja, neizvrřenje obaveze koje uzrokuje ta posljedicu **mora** biti jednaka izvršnom/aktivnom djelovanju.”

I u ovom članu prisutna je objektivna modalnost. lan postavlja objektivne uslove pod kojima će osoba biti smatrana odgovornom (neispunjavanje obaveze koje je jednako radnji), a ti uslovi su jasno definisani zakonom.

Primjer (7)

Ihmali ve icrai davranıřın eřdeđer kabul edilebilmesi için, kișinin;

*a) Belli bir icrai davranıřta bulunmak hususunda kanuni düzenlemelerden veya sözleşmeden kaynaklanan **bir yükümlülüğünün bulunması**,*

*b) Önceden gerekleřtirdiđi davranıřın başkalarının hayati ile ilgili olarak **tehlikeli bir durum oluřturması, gerekir**. (lan 83., stav 2)*

“Da bi se propust i radnja smatrali jednakim, **potrebno je** da osoba:

a) Ima zakonsku ili ugovornu obavezu da poduzme određenu radnju,

b) Njeno prethodno ponařanje **mora** biti takvo da je stvorilo opasnu situaciju koja ugrođava živote drugih ljudi.”

I u ovom članu je prisutna objektivna modalnost. lan definiše jasne pravne uslove koji moraju biti ispunjeni (zakonska ili ugovorna obaveza, opasna situacija) da bi se propust i radnja smatrali ekvivalentnim. Ovi uslovi su objektivno postavljeni zakonom ili ugovorom i ne zavise od subjektivnih interpretacija.

Primjer (8)

*Hasta olan insan üzerinde rıza olmaksızın tedavi amaçlı denemede bulunan kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ancak, bilinen tıbbi müdahale yöntemlerinin uygulanmasının sonuç vermeyeceğinin anlaşılması üzerine, kişi üzerinde yapılan rızaya dayalı bilimsel yöntemlere uygun tedavi amaçlı deneme, ceza sorumluluğunu gerektirmez. Açıklanan rızanın, denemenin mahiyet ve sonuçları hakkında yeterli bilgilendirmeye dayalı olarak yazılı olması ve tedavinin uzman hekim tarafından bir hastane ortamında **yapılması gerekir.** (Član 90., stav 4)*

“Osoba koja bez pristanka pacijenta provodi eksperimentalne tretmane u svrhu liječenja može biti kažnjena zatvorskom kaznom do jedne godine. Međutim, ako se utvrdi da poznate medicinske metode ne daju rezultate, eksperimentalno liječenje na temelju pristanka osobe koje je provedeno u skladu s naučnim metodama ne podliježe kaznenoj odgovornosti. Pristanak **mora** biti u pisanom obliku, zasnovan na dovoljnom informisanju o prirodi i posljedicima eksperimenta, a liječenje **mora** provesti doktor specijalista u bolničkom okruženju.”

I u ovom članu prisutna je objektivna modalnost. Član se oslanja na zakonski definisane kriterije (pisani pristanak, doktor specijalista, bolničko okruženje) koji su potrebni da bi se izbjegla kaznena odgovornost. Pravila i uslovi su jasno postavljeni i ne zavise od subjektivnih stavova ili interpretacija, što je karakteristično za objektivnu modalnost.

Primjer (9)

*Kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması halinde, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla, gebeliği sona erdirene ceza verilmez. Ancak, bunun için gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında **sona erdirilmesi gerekir.** (Član 99., stav 6)*

“U slučaju da žena zatrudni kao žrtva krivičnog djela/nasilja, prekid trudnoće do dvadesete sedmice, uz pristanak žene, neće biti kažnjiv. Međutim, da bi se to dogodilo, **potrebno je** da prekid trudnoće izvrše doktori specijalisti u bolničkom okruženju.”

I u ovom članu prisutna je objektivna modalnost. Član postavlja jasne pravne uslove pod kojima se prekid trudnoće može izvršiti bez kaznene odgovornosti (do dvadesete sedmice, uz pristanak žene, u bolničkom okruženju od strane doktora specijalista).

Primjer (10)

*Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek **işlenmesi gerekir**. (Član 125., stav 1)*

“Osoba koja pripisuje drugome konkretno djelo ili činjenicu koja može povrijediti njegovu čast, ugled i dostojanstvo, ili uvredljivim riječima napadne nečiju čast, ugled i dostojanstvo, bit će kažnjena kaznom zatvora od tri mjeseca do dvije godine ili novčanom kaznom. Da bi vrijeđanje u odsustvu žrtve bilo kažnjivo, djelo **mora biti** počinjeno pred najmanje tri osobe.”

I u ovom članu je prisutna objektivna modalnost. Član postavlja pravne kriterije i uslove (npr. kazna zatvora, novčana kazna, najmanje tri osobe) koji su jasno definisani zakonom. Pravila su objektivno postavljena i primjenjuju se bez subjektivnih interpretacija.

Primjer (11)

*Yargı mercileri veya idari makamlar nezdinde yapılan yazılı veya sözlü başvuru, iddia ve savunmalar kapsamında, kişilerle ilgili olarak somut isnatlarda ya da olumsuz değerlendirmelerde bulunulması halinde, ceza verilmez. Ancak, bunun için isnat ve değerlendirmelerin, gerçek ve somut vakıalara dayanması ve uyumsuzlukla bağlantılı **olması gerekir**. (Član 128., stav 1)*

“Ako se u okviru pisanih ili usmenih prijava, tvrdnji i odbrana koje se podnose pred sudskim ili upravnim organima iznesu konkretne optužbe ili negativne ocjene/procjene o osobama, kazna se ne izriče. Međutim, da bi se to dogodilo, optužbe i ocjene/procjene moraju biti zasnovane na stvarnim i konkretnim činjenicama i **moraju biti** povezane s

predmetom spora.”

I u ovom članu prisutna je objektivna modalnost. Pravila i uslovi su jasno postavljeni zakonom i nisu podložni subjektivnim interpretacijama. Ovi kriteriji su objektivni i pravno definirani, što je karakteristično za objektivnu modalnost.

Primjer (12)

*Kanunun suç saydığı fiilleri işlemek amacıyla örgüt kuranlar veya yönetenler, örgütün yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişli olması halinde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ancak, örgütün varlığı için üye sayısının en az üç kişi **olması gerekir**. (Član 220, stav 1)*

“Osobe koje osnuju ili upravljaju organizacijom s ciljem izvršenja djela koja zakon smatra krivičnim, kaznit će se kaznom zatvora od četiri do osam godina ako je organizacija, s obzirom na svoju strukturu, broj članova te sredstva i opremu, pogodna za izvršenje ciljanih krivičnih djela. Međutim, da bi se smatrala organizacijom, **mora** imati najmanje tri člana.”

I u ovom članu je prisutna objektivna modalnost. Član postavlja jasno definisane pravne uslove (minimalan broj članova, struktura organizacije, kazna) koji su objektivno propisani zakonom. Ovi kriteriji su unaprijed određeni i primjenjuju se bez subjektivnih interpretacija.

Primjer (13)

*Basın ve yayın yoluyla yapılan iftiradan dolayı etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi için, bunun aynı yöntemle **yayınlanması gerekir**. (Član 269., stav 5)*

“Da bi se mogla iskoristiti odredba o djelotvornom kajanju za klevetu učinjenu putem medija i javnog objavljivanja, **potrebno je** da se izvinjenje objavi na isti način.”

I u ovom članu prisutna je objektivna modalnost. Pravilo je jasno definisano zakonom: da bi se koristila odredba o djelotvornom kajanju, izvinjenje mora biti objavljeno na isti način kao i kleveta. Ovo je objektivni kriterij koji se mora ispuniti i nije podložan

subjektivnim interpretacijama.

Primjer (14)

Soruşturmanın gizliliğini alenen ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun oluşabilmesi için;

*a) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğinin açıklanması suretiyle, suçlu sayılmama karinesinden yararlanma hakkının veya haberleşmenin gizliliğinin ya da özel hayatın gizliliğinin ihlal **edilmesi**,*

*b) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğine ilişkin olarak yapılan açıklamanın maddi gerçeğin ortaya çıkmasını engellemeye elverişli **olması, gerekir**. (Çlan 285., stav 1)*

“Osoba koja javno prekrši tajnost istrage kaznit će se kaznom zatvora od jedne do tri godine ili novčanom kaznom. Da bi se ovo krivično djelo smatralo počinjenim:

a) Povjerljivi sadržaj postupka u fazi istrage **mora biti** otkriven na način koji krši pravo na pretpostavku nevinosti, povjerljivost komunikacije ili privatnost,

b) Otkrivanje sadržaja postupka u fazi istrage **mora biti** pogodno da ometa utvrđivanje materijalne istine.”

U ovom članu je također prisutna objektivna modalnost. Tekst propisuje konkretne pravne uslove koji moraju biti ispunjeni da bi se određena radnja smatrala krivičnim djelom (kršenje tajnosti istrage, ugrožavanje prava na privatnost itd.). Ovi kriteriji su objektivni, jasno definisani zakonom i nisu podložni subjektivnim interpretacijama.

Primjer	Vrsta modalnosti	Prevod
<i>yapılmalıdır</i>	OBJEKTIVNA MODALNOST (objektivne činjenice, procedure)	Mora se...
<i>hareket etmesi gerekir</i>	OBJEKTIVNA MODALNOST (jasni pravni kriteriji)	Mora...
<i>iade edilememesi gerekir</i>	OBJEKTIVNA MODALNOST (jasni pravni uslovi i norme)	Potrebno je...

Tabela 3. Kratak pregled primjera uz prikazanu modalnost i prevod

8. ZAKLJUČAK

U ovom radu analizirali smo upotrebu necesitativa u turskom jeziku kroz primjere iz serije pod naslovom *Kako vrijeme prolazi i Turskog krivičnog zakona*. Cilj analize bio je odrediti koji gramatički elementi strukture necesitativa, koja pored morfološkog načina obuhvata i leksičko-sintaksičke i perifrastične oblike, izražavaju subjektivnu, a koji objektivnu modalnost. Rezultati analize ukazuju na značajnu razliku u distribuciji subjektivne i objektivne modalnosti između govornog jezika i pravnog registra.

Analiza je pokazala da u govornom jeziku, kao što je to slučaj sa primjerima iz serije, preovladava subjektivna modalnost. To je rezultat prirode govornog jezika gdje se upotrebom necesitativa češće izražavaju lični stavovi i mišljenje govornika. U ovim primjerima prisutni su svi oblici za izražavanje necesitativa, kako gramatički, tako i leksičko-sintaktički i perifrastični, što dodatno ukazuje na fleksibilnost i širinu upotrebe modalnosti u svakodnevnom govoru.

Nasuprot tome, analiza primjera iz *Turskog krivičnog zakona* pokazuje da je u ovom pravnom tekstu isključivo zastupljena objektivna modalnost. Iako i u ovom tekstu pronalazimo primjere upotrebe gramatičkog oblika za necesitativ (-*mAll*) u značenju objektivne modalnosti, ipak dominira upotreba leksičko-sintaktičkog oblika, odnosno oblika -*mAsI gerek*. Obaveze, društvene norme i uvjeti su ključni faktori koji diktiraju objektivnu modalnost.

Ključni zaključak ovog rada jeste da svaki oblik necesitativa može izraziti svaki vid modalnosti. Neko veće istraživanje, u koje bi bila uključena i statistička obrada podataka, vjerovatno bi jasnije pokazalo tendencije uspostavljanja korelacije između određenog oblika necesitativa i vida modalnosti, koji se njime izražava. U ovom radu takvu korelaciju utvrdili smo kod izražavanja objektivne modalnosti u zakonu kroz upotrebu leksičko-sintaktičkog oblika -*mAsI gerek*.

LITERATURA

1. Badurina, Lada, "O modalnosti – s osobitim obzirom na modalne glagole", u: Munir Mujić, *Sarajevski filološki susreti 5*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2020, 47-60.
2. Corcu, Demet *A Linguistic Analysis of Necessity as a part of the Modal System in Turkish*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2003.
3. Čaušević, Ekrem *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.
4. Čaušević, Ekrem, Kerovec, Barbara, *Turski i hrvatski u usporedbi i kontrastiranju: Sintagma i jednostavna rečenica*, Ibis grafika d.o.o., Zagreb, 2021.
5. Čikara, Tatjana, *Evidencijalnost i epistemička modalnost: Epistemički modalni operatori kao nosioci evidencijalnih značenja u engleskom i srpskom jeziku*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Beograd, 2017.
6. Emeksiz, Zeynep Erk, *Deontic Modality in Turkish: Pragmatic and Semantic Constraints*, Anadolu University, s.a.
7. Jahić, Dževad, Halilović, Senahid, Palić, Ismail, *Gramatika bosanskog jezika*, Dom Štampe, Zenica, 2000.
8. Palić, Ismail, "Mogući okvir za opis epistemičkomodalnih iskaza u bosanskom jeziku", u: Ismail Palić, *Sarajevski filološki susreti II*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2014, 153-181.
9. Piper, Predrag "Modalnost" u: Milka Ivić, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*, Institut za srpski jezik SANU-Beogradska knjiga-Matica srpska, Beograd, 2005, 636-649.
10. van Schaaik, Gerjan, *The Oxford Turkish Grammar*, Oxford University Press, New York, 2020.

KORPUS

1. Öyle Bir Geçer Zaman ki, Kanal D, 14. septembar 2010 - 18. juni 2013.
2. Türk Ceza Kanunu, broj zakona 5237, datum donošenja 26.09.2004., datum objave 12.10.2004. (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>)